

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 5 Issue 3, November 2021

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Arařtırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 27.10.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 15.10.2021

DOI: 10.30692/sisad.1015448

VAROLUŞÇULUĞUN SAVAŞ SONRASI İSPANYOL ROMANLARINA ETKİSİ*

The Effect of Existentialism on Post-War Spanish Novels

Ayşegül OKKA TAĐMAN

Arş. Gör.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4362-963X

aysegulokka@gmail.com

Atıf/Citation: Ayşegül Okka Tađman (2021), “Varoluşçuluğun Savaş Sonrası İspanyol Romanlarına Etkisi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.3 Kasım 2021 s.755-763.

Özet: İspanya’da Franco diktatörlüğünün başlangıcı olarak kabul edilen İç Savaş yılları (1936-1939), entelektüeller de dâhil olmak üzere birçok İspanyol’un sürgün edilmesinin yanında siyasi ve ideolojik bir sansürün de başlamasına zemin hazırladığından, İspanyol kültürü için zor geçen yıllar olmuştur. Edebiyat da bu sıkıntılı süreçten payına düşeni almış, sansürün izin verdiği kadarıyla yaşananlar ya da hissedilenler ifade edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan edebiyatta da etkili olan Varoluşçuluğun 20. yüzyılda ön plana çıkmasında, savaşlardan çıkmış ve endüstrilemiş toplumda kendine yabancılaşmış ve yalnız kalmış bireyin hayatta kalma mücadelesi ve kendine dönmesinin etkili olduğu bilinmektedir. Bu felsefi anlayışın dönemin düşünsel atmosferine bir tepki mahiyetinde olduğu düşünülebilir. Bu tepkinin özü, en genel anlamda “öznellik”, “bireysellik” ve “tutku” gibi değerlerin; “nesnellik”, “evrensellik” ve “akıl” gibi değerlerden daha önemli ve öncelikli olduğu iddiasıdır. Bu çalışmada 20. yüzyılda ön plana çıkmış Varoluşçuluk felsefesinin İspanya’da oluşturduğu tepki ve savaş sonrası İspanyol romanlarına olan etkisi inceleme konusunu oluşturur. İspanya’daki varoluşçuluk akımı, ülkenin önde gelen düşünürü Miguel de Unamuno’nun düşünceleri bağlamında ele alınmış, varoluşçu düşüncelerin İspanyol ve Avrupa romanlarına yansımalarının bir karşılaştırılması yapılmış olup bu düşüncelerin İspanyol romanlarını nasıl etkilediği inceleyeceğimiz konular arasına girmiştir.

Anahtar Kelimeler: İspanyol romanı, varoluşçuluk, Miguel de Unamuno, tremendismo

Abstract: The Civil War (1936-1939), which is considered the beginning of the Franco dictatorship in Spain, paved the way for the exile of many Spaniards, including intellectuals, as well as the start of political and ideological censorship, and these years were difficult years for Spanish culture. Literature has also taken its share from this troubled process, and what has been experienced or felt has been tried to be expressed as much as the censorship allows. On the other hand, it is known that existentialism, which is also influential in literature, came to the forefront in the 20th

* Bu çalışma Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde “İç Savaş Sonrası İspanyol Edebiyatında Antikahraman ve Varoluşçuluk Örneđi Üç Roman: *La sombra del ciprés es alargada, Con la muerte al hombro ve El hombre de los santos*” başlığı ile hazırlanmış olan doktora tezinin bir kısmından üretilmiştir.

century, and the struggle for survival and the return of the individual who was alienated and lonely in the industrialized society after the wars were effective. It can be thought that this philosophical understanding is a reaction to the intellectual atmosphere of the period. The essence of this reaction is that values such as “subjectivity”, “individuality” and “passion” in the most general sense; It is the claim that “objectivity” is more important and prioritized than values such as “universality” and “reason”. In this study, the reaction of Existentialism, which came to the forefront in the 20th century, in Spain and its effect on post-war Spanish novels are the subject of analysis. The current of existentialism in Spain has been discussed in the context of the thoughts of Miguel de Unamuno, the leading thinker of the country, a comparison of the reflection of existential ideas on Spanish and European novels has been made, and how these ideas affect Spanish novels has become one of the topics we will examine.

Keywords: Spanish novel, existentialism, Miguel de Unamuno, tremendismo

GİRİŞ

20. yüzyılda felsefi ilgi; bilginin ve varlığın özüne ilişkin kaygılardan yaşamın kendisiyle ilgili düşünceye; felsefenin soyut kavramlarından bireysel tecrübeye doğru kaymıştı. Tüm medeni dünyayı etkileyen bu savaş yüzyılı olarak adlandırılacak dönemde, insan yaşamına ve özgürlüğüne daha fazla değer verildiği, temel değer olarak yaşama verilen önceliğin, dayanağını katı ilkelerden değil, yalnızca özgürlükten ve her insanın kendi gerçekliğinden aldığı dikkat çekmektedir. Bu bakımdan felsefedeki, sanattaki ve bilimdeki gelişmelerin sosyal olaylardan bağımsız bir yapıya sahip olmadığı, 20. yüzyıldaki savaşlardan ve zorlu dönemlerden etkilenmiş edebiyat ürünlerinde de görülür. Özellikle bireyi ve bireyin içsel durumlarını merkeze alan romanların bu yüzyılda daha fazla ortaya çıkması, toplumsal durumlar karşısında bireyin tutkularının unutulmasına bir tepki olarak düşünülebilir.

Julián Marías *El existencialismo en España* adlı eserinde, İspanya’da varoluşçuluk denilince ilk akla Miguel de Unamuno’nun (1864 - 1936) geldiğine, onun Kierkegaard’ı özgün dilinden okuyabilmek için Danca öğrendiğine ve *Yaşamın Trajik Duygusu* (Del Sentimiento trágico de la vida, 1913) ve *Hristiyanlığın İstirabı* (La agonía del cristianismo, 1924) gibi eserlerinin Kierkegaard’a yaptığı atıflarla dolu olduğuna değinir. José Ortega y Gasset (1883- 1955) 1913 yılında yazdığı *Sobre el concepto de sensación* (Duyu Kavramı Üzerine) adlı makalesinde Edmund Husserl’in ve öğrencilerinin fikirlerinden bahseder. Martin Heidegger ise İspanya’da çok önce okunmuş, Ortega y Gasset 1928’de Heidegger’in “Varlık ve Zaman”ından bahsetmiş, İspanyol düşünür Xavier Zubiri 1933’de bu düşünürün *Metafizik Nedir?* adlı eserini İspanyolcaya çevirmiştir. Bunu takiben Kierkegaard’ın Kaygı Kavramı adlı eseri 1930 yılında İspanyolcaya çevrilmiştir (Marías, 1953, s. 17).

İspanya’da varoluşçuluktan etkilenen ilk düşünür ve yazarlardan birinin Salamanca Üniversitesi Rektörlüğü de yapmış olan Unamuno olduğunu söylemek mümkündür. Unamuno için felsefe, insanın dünyaya ve yaşama ait tek ve tam bir anlayış oluşturma ihtiyacına cevap verir ve bu anlayışın bir sonucu olarak, felsefe samimi bir tavır ve hatta eylem yaratan *bir duygudur*. Ancak Unamuno’ya göre bu duygu, bu anlayışın bir sonucu olmak yerine, bunun sebebi olarak ortaya çıkar. Yani, “dünyayı ve yaşamı anlama ya da anlamama biçimimiz, yaşamın kendisine karşı olan duygumuzdan doğar” (1986, s. 14). Buna bağlı olarak Unamuno felsefeyi gerekli bir “varoluşsal işlev” olarak yorumlar. İnsanın sadece yaşamın gerçekliğini anlaması değil, bu gerçekliğin neye dayandığını, nasıl olması gerektiğini, insanın bu gerçeklikten tatmin mi olacağını ya da hayal kırıklığına mı uğrayacağını da anlaması gerekir. İşte bu yüzden *Yaşamın Trajik Duygusu* adlı eserinin başında “Bizim irdeleyeceğimiz insan etten ve kemikten insandır ve bu somut insan, bu etten ve kemikten insan aynı zamanda öznesi ve en önemli nesnesidir tüm felsefenin” (1986, s. 14) der. Felsefe yapanın kendisi de, konusu da insandır. Ancak insan, insanlık yani “tür” olarak değil, somut insan olarak “et ve kemiğe” bürünmüş biri olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla “İnsan nedir?” sorusu yerine Unamuno “Ben kimim?” diye sormaktadır; bu ikinci formülde soru ve cevap soru soranın varlığını içerir ve böylece soruyu anlamlı kılar. Unamuno’ya göre felsefe sadece akılla değil, tüm irade, duygu, et ve kemikleriyle tüm beden ve ruhla yapılır. Tüm felsefenin konusu ve en yüce nesnesi, et ve kemikten oluşan bütünüyle insandır.

Unamuno, 1900 yılında yayımladığı Adentro adlı makalesinde de, varoluş konusuna önemli ölçüde yer vermiştir:

“Bitmiş kişiliğin hayatın başında değil, sonundadır; sadece ölümlle tamamlanır ve taçlanır. Bugünün insanı ne dünüdür ne yarının, değişirsin. Hayatın kendi bilincinle yaşanırken, kendini gerçekleştirmen zamanla olur, eserlerine göre kendini keşfedersin. Ruhunun derinliklerinde ilerle, her gün yeni ufuklar, bakir topraklar, tertemiz saf nehirler, daha önce görülmeven gökyüzü, yeni yıldızlar ve takımyıldızları keşfedeceksin. Hayat derin olduğunda, sürekli ve dalgalı bir ritimdir. Zamanın dalgalarında gününü yaşa, ama sonsuzluk içinde bir gün yaşamalıymışsın gibi, sonsuzluk denizinin içinde ruhunun derinliklerinde yaşa” (Unamuno, 1916, s. 186).

Varoluşçu terimlerle (bilinç, kendini gerçekleştirme, kendini keşfetme, gününü yaşa) dolu bu metinde insanın varoluşunun zaman içinde ortaya çıktığı ve kendini sürekli gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Bu ifadeler, Sartre’in daha sonra öne sürdüğü “varoluş önden önce gelir” düşüncesiyle aynı anlamdadır. İnsanın varoluşunu gerçekleştirmesi, hayatta olma sebebinin de en üst noktada tamamlaması anlamına gelmektedir. Unamuno için varoluş sadece ölümlle tamamlanır, ölüm varlığı temellendirir, bu nedenle tamamlanmış ve bitmiş bir kişilik hayatın sonundadır. Aynı şekilde, insan varoluş mücadelesi verirken her yeni durumda idealini değiştirir, ancak özgürce yapılan seçim gerçek bir seçim olacaktır. Başkaları tarafından sürüklenen, geleceğe dair bir planı olmayan, sadece olaylara dönük yaşayarak varolan insan, Unamuno için “varolan” değildir: “Gerçekten varlar mı? Sanıyorum hayır, çünkü gerçekten var olsalardı, var olmanın acısını çekerlerdi ve bundan memnun olmazlardı. Eğer gerçekten zaman ve mekânda var olsaydılar, sonsuz ve ebedi olmadıkları için acı çekerlerdi” (2017, s. 6). Bu nedenle, “insan sadece kendini meşgul etmekle kalmamalı, aynı zamanda varlığından endişe duymalıdır” (Vayá Menéndez, 1966, s. 292). Yani kendisiyle ilgili hedefleri olan, yalnızca yaşamakla memnun olmayan insan ve kendisi olmaya devam etmek isteyen varolan insandır.¹

Ona göre felsefenin de en trajik sorunu aklın gereksinmelerini kalbin ve iradenin gereksinmeleriyle uzlaştırmaktır: “Bu üstün uğraşı ise yalnız akılcı olamaz, ilişkinliği gerekir kalple. Yazgımız üzerinde düşünmek yeterli değildir: duyumsanması gerekir” (Unamuno, 1986, s. 25). Duyumsamanın önemli olması kadar varolan birey kişiliğini yitirme olasılığına karşı da savaşmalıdır. Birey olmak, sadece olduğu gibi var olmak değil, aynı zamanda ve her şeyden önce olmak istediği gibi var olmak anlamına gelir, ancak her gün daha “ekonomik”, “teknik” ve “kitlesele” bir dünyanın ortasında kendin olmak zordur (Vayá Menéndez, 1966, s. 293).

Akıl ile yaşam arasındaki bu mücadele trajedinin ta kendisidir; akıl, yaşamı mantıklı hale getirerek kaçınılmaz ve normal olana boyun eğmeye zorlar; yaşam ise akılı kendi arzularına destek vermeye zorlar (Vayá Menéndez, 1966, s. 295). Unamuno’nun ne akıldan ne de yaşamdan vazgeçmediği açıktır. Her ikisinin çatışmasını ve bu çatışmayla hayatını sürdürmeyi kabul etmektedir. Çünkü yaşam kendi içinde sürekli olarak hayal kırıklığı yaratan ve mükemmellik isteyen bir arzudur. Bu kendin olma bir tutku meselesidir, akıl ve duygu, bilim ve yaşam arasındaki sonsuz çatışmadır. Unamuno’ya göre bilim, artan mantıksal veya zihinsel gereksinimleri tatmin edebilir ancak insanın duygusal ve istemli ihtiyaçlarını, ölümsüzlük açlığını tatmin etmekten uzaktır (Unamuno, 1986, s. 92-97). Unamuno için rasyonel insan dünyayı mantıksal olarak bilmesinin yanı sıra teknik olarak da kontrol edebildiğinde kendini güvende hissetmektedir. Ancak bu güvenlik yapaydır:

“Bazen nasıl ve nerede olduğumuzu bilmeden aniden ürkeriz ve ölüm duygusu bizi hazırlıksız yakalar. Kendimi daha odaklanmış şekilde hayatın özeni ve ihtiyaçlarının

¹ Krş. Stoacı filozofların yaşam ve ölüme ilişkin görüşleri, bkz: Karabulut, D. ve Kaynak İltar, E. (2020). “Stoa Felsefesi’nde Sağaltımın İzleri: Bir Pratik Yaşam Felsefesi”, Mediterranean Journal of Humanities, Sayı X ss. 265-277.

başında bulurken, aniden ölüm üzerimde kanat çırparmış gibi görünür. Ölüm değildir, daha da kötüsü yok olma hissidir, yüce bir kaygı hissidir” (Unamuno, 2017, s. 180).

Kaygı her şeyden önce, var olanın kendisi ile ilgili farkındalığıdır, ölmek için var olduğunun bilincine sahip olduğunda hissettiği duygudur. Bu nedenle kaygı insana kendi varlığının sınırını, hiçliğini ve ölümü, asıl gerçekliğini yani sonlu varoluşunu hatırlatmaktadır. Unamuno için, bu anlamda varoluş kaygısı kişinin kendi bilincinin, kendi sınırının farkına varmasını sağlar (Marías, 1953, s. 83). Et ve kemikten oluşan, acı, ruhsal sıkıntı, ölüm ve trajik yaşam hissi ve ölümsüzlük arzusuyla sarmalanmış insanın varlığıyla ilgili düşünceleriyle Unamuno'nun varoluşçu düşüncenin öncüleri arasında olduğuna ilişkin iddia geçerli durmaktadır. Belirleyici konulara dikkat çeken, yeni bir felsefe yapma ihtiyacı hisseden ve belki de herkesten önce bu yüzyılın metafizik düşüncesini tahmin eden Unamuno olmuştur. Unamuno sonuçlarının daha verimli olacağına inandığı, soyutluk yerine somutluğu seçerek, bir felsefe sistemi oluşturmak yerine roman ve oyun yazmayı tercih etmiştir. Unamuno'nun romanları “varoluşçu roman” ya da daha doğru ifadeyle “bireyci roman” (*novela personal*) olarak adlandırılabilir (Marías, 1953, s. 16).

İç Savaş'ın sonlanmasıyla İspanya'nın genel siyasi durumu bağlamında, kültür alanı da yeni siyasi koşullardan kaynaklanan etkilerden payına düşeni almıştır. Rejim değişikliği Cumhuriyet döneminde desteklenen ideolojik ve kültürel tasarıları radikal bir dönüşüme uğratmıştır. Felsefe ve edebiyat, resmi kurumların özellikle yeni rejimi korumak amacıyla gözetecikleri alanlar olmuşlardır. 1939'dan itibaren İspanya'da felsefe alanında epey bir zaman hüküm sürecek olan yaklaşım yeni rejimin ilkelerine de uygun olan neoskolastik düşüncedir. Skolastik düşüncüyü temsil eden *Rázon y Fe* ve *Arbor* dergileri vasıtasıyla muhafazakâr fikirler yaygınlaşmıştır. Yüzyılın iki büyük İspanyol düşünürü Unamuno ve Ortega y Gasset'in eserlerine saldırılmış, Unamuno için “19. yüzyıl İspanyol Katolikliğinin en büyük düşmanı” olduğu, eserlerinin “sapkınlıklar, küfürler, dine saygısızlıklar ve pornografik tanımlarla dolu olduğu” (Barrero Pérez, 1987, s. 20) söylenmiştir. Özellikle her iki düşünürü karşı tepki ve güvensizlik yetmişli yıllara kadar devam etmiştir. Böyle bir durumda skolastik geleneğin savunucularından, özellikle bu gelenek temelinde tüm özcü yaklaşımlara karşı olan varoluşçu düşüncenin ülkeye girmesinde olumlu ya da yansız bir tavır almaları beklenmesi de çok makul olmayacaktır.

Bununla beraber, İspanyol düşün dünyasının dış dünyayla temas edip, kendi ülkesinde de beklenen güncellemeyi başlatması 1950'lere doğru gerçekleşecektir. Edebiyat sohbetleri çoğalmış ve buralarda Alman ve Fransız varoluşçuluğun öne çıkan eserleri okunmaya ve yorumlanmaya başlamıştır. Sartre'in tüm eserlerinin Yasaklı Kitaplar Listesine (*Índice de Libros Prohibidos*) dâhil edilmesinden sonra (Ekim 1948) sadece felsefe ve dini konularla sınırlı kalmayan dergiler dahi varoluşçulukla ilgili yazılar yayımlamaya başlamıştır. Skolastik felsefe savunucularının saldırganlığı yoğunlaşsa da engeller ve önyarguların giderilmesi pahasına Fransız varoluşçuluğu entelektüel çevrelere nüfuz etmeye başlamıştır (Barrero Pérez, 1987, s. 21).

İspanya İç Savaşı patlak vermeden önce Heidegger'in *Metafizik Nedir* adlı eserinin İspanyolcaya çevrilmesi, Unamuno'nun Kierkegaard'la ilgili atıflar yapması ve daha sonra Ortega y Gasset'in yine Heidegger'in eserini yorumlamasıyla İspanyol aydınlarının bir kısmı varoluşçulukla tanışmıştır. Savaşın ortasında falanjistler de *Jerarquía*'da varoluşçuluğa atıfta bulunan yazılar çıkarmışlar, Heidegger, Gabriel Marcel ya da genel anlamda varoluşçu felsefeden bahsetmişlerdir. P. Laín Entralgo, *Meditación apasionada sobre el estilo de la Falange* adlı yazısında Heidegger'in milliyetçiliğine vurgu yaparken, bunun o güne kadar olan felsefelerin en derini ve en insancıl olanı olduğunu belirtmiş ve “ölüme yönelik varlık” (Sein zum Tode) düşüncesini “İspanyolların diğer herkesten daha fazla yaşayıp uyguladıklarını” eklemiştir (Barrero Pérez, 1977, s. 23). T. Mermall, “insanın ölüme yönelik olduğunu söyleyen Heidegger'in mistisizminin ve kaderci ve etik çözüme olan anlayışının falanjistlerin romantik doğasına uyduğunu” (1978, s. 33-34) söyler. Bunun yanında Heidegger'in felsefesine gösterilen ilgiyle İspanya'daki ilk varoluşçu kuşağına olan etkisi artarken diğer varoluşçular için de alan

hazırlanmıştır. 1948’de Katolik varoluşçuluğun en önemli temsilcisi Gabriel Marcel de İspanya’yı ziyaret etmiş, Madrid’de bir dizi konferans vermiş, İspanya’da pratik anlamda tanınmamış bir felsefenin tanıtılmasını sağlamıştır (Barrero Pérez, 1987, s. 24).

Varoluşçuluğa karşı saldırılar özellikle dini taraftan yapılmış, varoluşçuluğun korunması gereken ahlaki ilkeleri tehdit ettiği iddia edilmiştir. Örneğin 1950’de Padre M. Oromí’nin yazısında “*insanın tüm aşağı arzularının yücelticisi*” olarak varoluşçuluğu gösterdiğini görebiliriz. Oromí “*Ciddi olan konu şudur ki varoluşçuluğun neyi içerdiğini bilmiyoruz, modanın da neyi içerdiğini bilmiyoruz. Varoluşçuluk modadan oluşuyorsa bir tutarlılığa da sahip değildir*” (Oromí, 1950, s. 5) diyerek bu yeni düşünce akımının bir karmaşıklığa sahip olduğunu belirtir. Aslında Heidegger’in düşüncelerine saygıyla yaklaşıırken, Sartre’in düşüncelerine karşı açık bir düşmanlık sezilmektedir. Sartre edebiyatı “*dinsiz, pornografik ve mide bulandırıcı*” olarak nitelenmiş, Fransız Natüralizmine bir dönüş olarak kabul edilmiş ve Sartre da “*varoluşçuların en az filozof olanı*” olarak adlandırılmıştır (Barrero Pérez, 1987, s. 32).

Varoluşçuluğun Avrupa’da yüzyılın en etkili felsefesi olduğu ve edebi akımları da etkilediği çoğu kimse tarafından kabul edilmektedir. İspanya’daki varoluşçuluk ile ilgili Julian Marías bir takım belirlemelerde bulunmuştur: “*İspanya’da bir felsefe vardır, ancak varoluşçuluk değildir, bununla birlikte varoluşçu düşünceyle yazılan romanın bir başlangıcı olmuştur*” (Unamuno, 1953, s. 216). Marías, Unamuno düşüncesinin metafizik yönünün olmadığını ve sonraki İspanyol felsefesinin etkilendiği Ortega y Gasset’in *raciovitalismo*’sunun ve ekolünün varoluşçuluğun temel özelliklerinden ayrıldığını belirtir: “*Bir filozof olamayacak ölçüde belki bir varoluşçu olarak Unamuno’yu bir tarafa bırakırsak, İspanya’da varoluşçuluk yoktur. Çünkü bahsedilen tezler, fikirler varoluşçu felsefeye ait değildir, sadece düşüncenin başka bir şekli, radikal olarak farklı bir formudur*” (Unamuno, 1953, s. 228). Bununla birlikte Marías, İspanya’da varoluşçu temaya ait birçok özelliğe rastlanıldığını inkâr etmez. Her halükarda varoluşçuluk teriminin günümüzde yeterince esnek ve genişletilebilir olduğu, teist-ateist, Hristiyan, Yahudi eğilimleri ve fikirleri temel noktalarda sapmaya uğrayan düşünürleri dahi içine aldığı düşünülürse İspanyol düşüncesinin belli görüşlerinin de varoluşçu olacağını kabul etmek çok güç olmaz (Roberts, 1973, s. 32). Bu yönden sadece yazarların kendi tarihi ve kişisel koşulları içinde bu tarzdaki bir düşünmenin bir dizi önemli noktalarıyla uyuşmaları aracılığıyla olsa da İspanya’da bir varoluşçuluğun olduğu söylenebilir.

Savaş sonrası dönemde İspanyol edebiyatında, savaşın verdiği acı deneyimlerle birlikte insan hayatı ile ilgili belirsizlik, sıkıntı ve saçma hissi ortaya çıkmış, yalnızlık, kaygı ve umutsuzluk özellikle romanların konusu olmuştur. Acının, mücadelenin ve ölümün olduğu sınırları belli ya da yabancılaşmış bir dünyada, savaş tecrübesini birebir yaşamış ya da savaş sonrası sonuçları deneyimlemiş İspanyol yazarlar da eserlerinde varoluşçu felsefenin unsurları olan kaygı, belirsizlik, umutsuzluk ve saçma duygular içinde olan karakterler yaratmışlardır. İnsanlara kin, güvensizlik ve endişe aşılayan savaşın neden olduğu karmaşa; durum, çevre ve karakterler aracılığıyla kurgu dünyasına aktarılmıştır. Bu karakterlerin çoğu, yolunu şaşırılmış, kaybolmuşluk hissi içinde, kararsızlık, hayal kırıklığı ya da çaresiz bir hastalığa mahkûm olmuş, ekonomik ve toplumsal baskı içinde şiddete ve suça eğilim gösteren bireylerdir. Sınırlı yerler içine yerleştirilmiş bu bireyler sürekli olarak ölümün gölgesi altında yaşamaktadırlar. Bu dönemde yazılan romanların konularının geçtiği yerler genellikle kentler olmuş, büyük kentlerde yalnızlık, iletişimsizlik, şiddet ve buraların karmaşası yansıtılırken, küçük kentlerin rutin hayatı ve sıkıcılığı gibi çağın toplumsal yaşamının temel özellikleri sunulmuştur. Baş karakter olarak tek bir bireyin ele alınması, karakterlerin baskı ve boğulma hislerini daha belirgin yansıtan dar ve sıkıştırılmış mekânların seçilmesi (hücre, kahvehane, hastane gibi), nesnel anlatım yardımıyla yazarın ortadan kalkması ve eserin biçimsel özelliklerine gerektiği kadar önem verilmemesi bu romanların dikkat çeken özellikleri olmuştur (Sobejano, 1970, s. 203-207).

Bu dönüşümün sonucu olarak kırklı yılların sonu ve ellili yıllarda İspanyol edebiyatında varoluşçuluk akımının etkisiyle yazılan romanlara nispeten daha fazla rastlanmaktadır. Varoluşsal

kaygı çağdaş İspanyol romanına kötümserlik, memnuniyetsizlik, acı çekme gibi unsurlarla yansıtılmış, hayal kırıklığı, acı ve ölüm İspanyol yazarların işlemek zorunda oldukları konulara dönüşmüştür. 1949'da yayımlanan Gabriel Celaya'nın *Lázaro Calla* adlı eseri, 1950'de basılan Suárez Carreño'nun *Las últimas horas* adlı eseri, José Castillo de Puche'nin 1954'de basılan *Con la muerte al hombre* ve 1956'daki *Sin camino* adlı eserleri bu varoluşçuluk etkisi altında yazılan ilk eserler olarak görülmektedir (Barrero Pérez, 1987, s. 65). Bu eserler incelendiğinde temelde varoluşçuluğun, İç Savaş sonrası İspanyol edebiyatında, kaygılı bir ortam ve siyasi rejime olan güvensizlik gibi belli başlı yönlerle ortaya çıktığı görülür. Bu düşünceyle yazılmış İspanyol romanının diğer bir özelliği varlığın anlamını aramak ve bulmaktır. Savaştan kaynaklanan bu acılı anlam arayışı, "hayal kırıklığı, hastalık ve ölüm" ile karşı karşıya kaldığı durumlarda bile insanın yaşamaya zorunlu bir varlık olduğunun farkına varmasını sağlamıştır (Barrero Pérez, 1987, s. 105). Bu durum yaratılan karakterlerin eser içinde sürekli olarak kendilerini sorgulamalarına sebep olmuştur. Bu akımın etkisiyle yazılmış romanların öne çıkan özellikleri karakterlerin kötümserlikle belirlenmiş düşünceleri içselleştirmeleri ve bireyin gerçek sorunların çözümünde yetersiz kalmasının etkisiyle oluşan kaygıyla yüzleşildiği yalnızlıktır (Roberts, 1973, s. 264).

Yine de sadece çok az sayıda roman varoluşsal sorunu derinlemesine incelemeyi başarmıştır. Bu tür eserlerde varoluşçuluğun tam olarak uygulanamamasını Franco sansürüne bağlayanlar olmuş, bu tür eserlerin İspanya'da yayımlanmasına müsaade edilemeyeceği için varoluşçu etkilerin eserlerde etkili olmadığı öne sürülmüştür (Roberts, 1973, s. 42). Bunun yanı sıra Oscar Barrero Pérez, Avrupa'da varoluşçuluk düşüncesi yaygınlaşmadan önce İspanya'da ilk olarak 98 Kuşağı yazarlarının varoluşçu problemlerle çok yakın sayılabilecek endişelerle eserler verdiklerini vurgular. Bu yazarların etik hatta metafizik kaygılarla, ülkenin mevcut durumundan kaynaklı tecrübeyle daha da bilenmiş olarak bir sorgulama içine girdiklerini ve hem kurgu hem de deneme türü eserlerde bireyin varoluşunu tarihsel perspektif içinde değerlendirmeye çalıştıklarını ifade eder (1987, s. 107-108). İspanya'da var olmanın öznelliğini ilk ifade edenlerden biri olarak, 98 Kuşağı yazarlarından da olan Unamuno gösterilebilir. Yazarın 1916'da yazdığı *Adentro* (İçeri) adlı denemesinde insan varoluşunun bireysel ve özgün doğasını, yaşamın acılı ve kaygılı duygusunu yansıttığı görülür:

"Hayatı ciddiye al, yaşam sarhoşu olmadan ona sahip ol; ona köle değil, çünkü senin hayatın geçecek ve sen kalacaksın. Senin geçeceğini ve hayatının kalacağını söyleyen paganlara itimat etme. Hayat? Hayat nedir? Benim olmayan, senin olmayan, diğerinin olmayan hayat nedir? Hayat! Her birimizin hayatını feda etmemizi istedikleri bir pagan put! Kendi kötülüğünden kurtulmak için acının içine dal; temkinli ol. Neşeli de; ama temkini elden bırakmadan neşeli ol" (Unamuno'dan aktaran Roberts, 1973, s. 34).

Unamuno ile birlikte onun kuşağındaki bazı yazarlar tarafından İspanya'da "ben" ve dünyadaki varlığı için derin ve ciddi bir kaygı dile getirilmiştir. Aynı zamanda bu kaygı romanın gelişimi açısından da bu türe bir yenilik olarak görülebilir. Özellikle 19. yüzyılda İspanyol romanında etkisi olan, temel kusuru insanı bir objeden başka bir şey olarak sunmayan töre romanlarına karşı, 98 Kuşağı'nın tepkisi, varlığın öznelliğine yoğunlaşmaktır; bu da romancıları insanın varoluşsal kaygısına yöneltmiştir. Bu kuşağın yazarları, "gerçekte insan varlığının ne "ben" ne dünya olduğunu, Heidegger'in vurguladığı gibi "dünya içinde varlık" olarak, ben ile koşulları arasındaki derin etkileşim olduğunu" vurgulamışlardır. Töreciliğin, gerçekliği yüzeysel olarak yansıtmasına karşı 98 Kuşağı'nın başlattığı tepki, diğer romancıları yaratıcı, yorumcu ve kendi tecrübesinin öznelliğine odaklanmaya götürmüştür (Roberts, 1973, s. 40).

Savaş sonrası İspanyol romanının öne çıkan özelliği gerçekçiliktir. Ancak bu gerçekçiliğin 19. yüzyılın insan ve dünyanın yüzeysel anlamda gözlem ve betimleyici analizini yapan töre romanlarından farkı, insanın çevreyle ve diğerleriyle olan ilişkilerine tarihsel ve toplumsal bağlamda tanıklık etmesidir. Gonzalo Sobejano savaş sonrası romanda öne çıkan bu unsur, çağdaş İspanyol insanının varlığına yönelik eğilim olarak "varoluşsal gerçekçilik" ve toplum

yaşamı içinde çıkan sorunlar ve çözümlere odaklanılan “toplumsal gerçekçilik” olarak iki dala ayırmıştır (1968, s. 35-36). Bu anlamda savaş sonrasında edebi alanda tarihi koşullar da göz önüne alınarak hem bireysel hem de toplumsal anlatılara yer verilmiş, toplumla bütünleşmesi beklenen birey kendi içindeki sorunlar ve çatışmalarla ele alınmıştır.

Camilo José Cela'nın 1942'de yayımladığı *La Familia de Pascual Duarte* (Pascual Duarte ve Ailesi) savaş sonrası İspanyol romanının yeniden doğuşu olarak ele alınır. Bu eser, “gerçek yaşamın kaba ve yabani yönlerini abartılı bir ifadeyle yansıtan bir edebiyat akımı” (Yener Gökşenli, 2011, s. 36) olan *tremendismo*'nun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çoğu eleştirmence İspanyol varoluşçuluğu olarak tanımlanan bu akım savaşın acı olayları sonucunda “varoluşçuluk kılığına bürünmüş bir tür” (Palley, 1961, s. 24) olarak bir süre İspanya'da büyük bir üne kavuşmuştur.

Olga Ferrer, *tremendismo*'yu Avrupa'daki varoluşçu eğilimin “ulusal bir ifadesi” olarak karşılarken, varoluşçu endişe ve özgür irade sorununun dönemin İspanyol romanında da sıklıkla görüldüğünü ve *tremendismo* tarzında yazılmış tüm bu romanlarda var olma hissine büyük önem verildiğinin altını çizer (Ferrer'den aktaran Yener Gökşenli, 2011, s. 42).

Tremendismo'nun varoluşçulukla çakışan özellikleri olsa da tamamıyla bir varoluşçu tür denemez. İlk olarak Julian Palley'in doğruladığı gibi *tremendismo*'nun hayatın karanlık yönlerini vurguladığı, olayların sıkıcı, sıkıntılı bir çevrede geliştiği, ayrıca acımasızlık, ölüm, hüznün, bunaltı, sıkıntı gibi hayatın olumsuz yönlerini öne çıkardığı aşikârdır. Bununla birlikte Palley, *tremendismo*'nun olumlu değerleri göz ardı ettiğini, oysaki varoluşçu düşünceyle yazılmış romanın olumlu değerleri hiçe saymadığını, yalnızca bu değerlerin yokluklarıyla diyalektik olarak sunulduğunu belirtir (1961, s. 24-25).

Bununla birlikte *tremendismo*, varoluşçu düşünceyle yazılmış romanın yalnızca biraz daha yüzeysel olan unsuruna önem verir, yani insan yaşamının korku ve acımasız dolu yönlerini kullanır. Ancak burada sunulan insan yaşamı daima varoluşçu romanda olduğu gibi metafizik yönde olmamıştır. *Tremendista* akımına örnek romanın varoluşçu düşünceyle yazılmış romanla çakıştığı yerler ruhsal bir durumun anlatılması yönündedir. Fakat genelde varoluşçu romanın özel bir felsefe ışığı altında insan hayatının yönünü bulmada sarf ettiği çaba *tremendismo*'da görülmez. Gemma Roberts'a göre 1940-1955 yılları arasında *tremendismo* akımına uyan şiddet içerikli durumlara odaklanan birçok roman yazılmıştır. Ancak varoluşçu anlatıda, *tremendista* romanda olduğu gibi aşırılık ve şiddet içeren durumlar ön planda tutulmaz. Her iki anlatıda da bireylerin yaşadığı kaygı sunulur ancak *tremendista* romanda kaygıya dehşet de eklenir; buna karşılık varoluşçu düşünceyle yazılmış romanda görülen kaygı okuyucuyu şaşırtacak derece inişli çıkışlı olsa da dehşet olarak değerlendirilmez. Diğer bir uyuşmazlık da Fransız varoluşçular felsefi kaygıyı ön planda tuttıklarından, anlatılarında durumları oldukça basit ve ölçülü sunmuşlardır. Bununla birlikte, *tremendista* romanda biçimsel endişelerden dolayı kanlı, korkunç, iğrendirici betimlemeler çoğunluktadır. Ayrıca eleştirmene göre *tremendismo*'nun varoluşçuluğun İspanyol türü olduğunu söylemek abartılıdır. Çünkü İspanya'da bu dönemde yazılan romanlarda varlığın felsefi ifadesini ve özellikle insan varlığı yönündeki felsefi doktrini sadece belirli bir ahlaki ve ruhsal çevreyi tanımadaki değil, ontolojik kökenlere varan bir sorgulamayı içeren varoluşçuluğu bulmak zordur (Roberts, 1973, s. 44-46).

J. L. Marfany, İspanyol romanında 1945'den önce varoluşçuluğun izlerini aramanın zaman kaybı olacağını, ancak 1948 sonlarında Sartre ismi duyulmaya başladıktan sonra varoluşçu türde yazılmış romanlar çıkabileceğini (Marfany'den aktaran Barrero Pérez, 1987, s. 42) belirtmektedir. Gabriel Celaya'nın 1949'da yazdığı romanı *Lázaro calla* (Lázaro Susuyor) ve José Suárez Carreño'nun yine aynı yıla ait *Las últimas horas* (Son Saatler) adlı eserleri savaş sonrası İspanyol romanında varoluşsal sorunsalın göz önünde bulundurulmasında bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir (Barrero Pérez, 1987, s. 42). Bu romanlarla okur, boşluk, hiçlik, ölüm ve bunun bireye olan etkileri, bireyin yabancılaşması gibi insanın içsel sorunlarına odaklanmaktadır.

Kuşku, iletişimsizlik, kötümserlik, boşluk, sıkıntı, suçluluk, acı, üstün bir gerçekliğe karşı sürekli bir mücadele durumu ve sonunda nihai gizemiyle ölüm İspanyol yazarlar tarafından tercih edilen konular olmuş, yarattıkları karakterler ıstırap, hastalık ve yalnızlığa itilmişlerdir. Bu eserlerin başlıkları da içerdikleri konuyu yansıtmıştır: *Las últimas horas* (Son Saatler), *Cuando voy a morir* (Öleceğim zaman), *Con la muerte al hombro* (Omzumdaki Ölümle) ölümün varlığını hatırlatırken; *Hospital general* (Devlet Hastanesi), *Cama 36* (36 Nolu Yatak), hastalık ve acı çekmeyi; *Lázaro calla* (Lázaro Susuyor), *La gota de mercurio* (Cıva Damlası), *La segunda agonía* (İkinci İstırap) ölüm ile ilgili sembolik ve metafiziksel yaklaşımlar içerirken, *Buhardilla* (Çatı Katı) çaresiz ve kaygılı bir yalnızlıkla baş başa kalan bir adamın sığınağına; *Lola, espejo oscuro* (Lola, Karanlık Ayna), *No sé* (Bilmiyorum) insanoglunun içsel bilinmezliğine atıfta bulunurken; *Sin camino* (Yönsüz) kişiliğini saran varoluşsal sorgulamalardan kendini kurtaramayan bireyi konu almaktadır (Barrero Pérez, 1987, s. 60).

Söz konusu romanlarda ön plana çıkan karakterleri Sobejano, şiddet uygulayanlar, baskı altında olanlar ve kararsızlar olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır. Bu karakterler diğer tüm bilgiler (kalıtım, geçmiş, psikolojik nitelikler) önemsenmeyerek varoluşçu sorgulama içinde sunulmuşlardır (1970, s. 211). Neredeyse tüm bu romanlar varoluşçu düşüncenin incelemek istediği boşluk, bunaltı, suçluluk, acı çekme ve mücadele ile özellikle ölüm kaygısının da olduğu insan sınırlarını zorlayan durumları içermektedirler. Genellikle bir yol seçmek için ikilemde kalanlar, öldürmeye itilenler, intihara eğilimliler ya da aklını kaçıran karakterler ortaya çıkar. Bu karakterleri şiddete, rutin hayata iten, mizaçlarından çok içinde buldukları durumdur. Bu nedenle bu romanların çoğunda belirsizlik ve kopukluk durumlarında olan karmaşık karakterli bir birey mevcuttur.

Öte yandan eleştirmen Gemma Roberts'a göre varoluşçuluk düşüncesiyle yazılmış İspanyol romanı ile Avrupa romanı arasında bazı farklar mevcuttur. Savaş sonrası resmi ortam, Katolik gelenek ve İspanyol devletinin otoriter tavrını sarsacak ruhsal kaygılar ve entelektüel sorunları dile getirmek için pek uygun değildir. Bu bağlamda varoluşçuluk gibi özgür bir düşünce sistemini ele alma şekli tarihi-toplumsal koşullar nedeniyle kısıtlanmıştır. Sözü geçen koşullar, daha nesnel ve deneysel bir sunumun ortaya çıkmasına, bu da ideolojik içerikten çok estetik ve biçimsel kaygının ön planda olmasına neden olmuştur. Birçok eserde estetik kaygı içeriğin önüne geçer. Diğer bir fark ise çevrenin, İspanyol romanında daha fazla ön plana çıkması ve yazarın daha çok dış gerçekliği yansıtmasıdır. Son olarak İspanyol romanını Avrupa romanından ayıran özellik, İspanyollarda görülen daha derin toplumsal endişedir. Ülkede gelişen ekonomik sıkıntılar ve her gün daha fazla katılan ve sıkı hale gelen toplumsal kısıtlamalar yazarları da zor duruma sokmuştur. Bu nedenle İspanyol romancıları ülkedeki yaşamın yetersizliğine takılmışlar ve milli koşulların baskıcı durumuna göz yummak durumunda kalmışlardır. Ancak bu söylenenler çağdaş İspanyol romanında hiç metafizik bir kaygının olmadığı anlamına gelmez, sadece toplumsal kaygı çoğu yazarda diğer tüm kaygıların önüne geçmiştir (Roberts, 1973, s. 52-54).

SONUÇ

İspanyol romanında varoluşsal olarak işlenen konular, insan kaderinin belirsizliği ve kişisel iletişimin yokluğu veya zorluğu olarak da belirtilebilir. Dayanışmanın yokluğundan ya da azalmasından kaynaklanan belirsizlik bu dönemdeki İspanyol insanının kafa karışıklığını, dağılmasını, yabancılaşmasını ve kaybolmuşluk hissini ifade etmektedir. Bireyin kendine ve içinde bulunduğu ancak katkıda bulunamadığı topluma yabancılaşması, zamanın dışında kendini hayali bir yerde konumlandırmasına, kendiyile ve toplumla çatışmasına ve en sonunda başarısızlığına neden olmaktadır. Bu romanlardaki karakterlerin içinde bulunduğu eylemler genellikle bir hedefe doğru uygun adımlar değil; sendelemeler, hatalar, sapmalar, kaymalar ve düşmelerden oluşmaktadır. Karakterin köklerini nerede bulacağı, yolunu nasıl aydınlatacağı, hangi tarafa doğru yöneleceği bu romanların örtük sorularıdır.

Sonuç olarak İspanya varoluşçuluk gibi yüzyılın en yaygın ve tarihi şartlarına uygun felsefi akımından tamamen kaçmamıştır. Diğer taraftan Unamuno, romanıyla en öncü meyvelerini

zaten vermiştir. Bu dönem İspanyol romanı tam manasıyla varoluşçu olamamıştır, ancak dönemin felsefi fikirlerinden dolayı da olsa etkilenmiş, konu ve kurgu yoluyla İspanyollara has özellikleri de içine katarak kendilerine özgü bir ifade biçimi ortaya koymuşlardır.

Çağdaş insanın farkındalığı genel anlamda varoluşçulukla tanımlandığında, bu felsefenin insandan çıktığı ve insan için olduğu söylenebilir ve bu farkındalık sadece düşünürler için değil tüm insanlar içindir. Hiç şüphesiz insan bu felsefede dolaysız olarak kendisini ilgilendiren acıları ve endişeleri tanımıştır ve açıktır ki bunlar İspanyolların da en derinden hissettikleri duygulardır.

KAYNAKÇA

- Barrero, Perez, O. (1987). *La Novela Existencial Española de Posguerra*. Madrid: Gredos.
- Karabulut, D. ve Kaynak İltar, E. (2020). Stoa Felsefesi'nde Sağaltımın İzleri: Bir Pratik Yaşam Felsefesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, (Sayı X) ss. 265-277.
- Marías, J. (1953). *El existencialismo en España*. Bogota: Universidad Nacional de Colombia.
- Mermall, T. (1978). *La Retorica del humanismo. La Cultura española después de Ortega*. Madrid: Taurus.
- Oromi, P. M. (1950). Existencialismo por penúltima vez. *Colit*, (Sayı 1).
- Palley, J. (1961). Existentialist Trends in The Modern Spanish Novel. *Hispania*, XLIV (Sayı 1), ss. 21-26.
- Roberts, G. (1973). *Temas Existenciales en la Novela Española*. Madrid: Gredos.
- Sobejano, G. (1968). Reflexiones sobre La Familia de Pascual Duarte. *Papeles de Son Armadans*, Cilt XLVIII, Palma de Mallorca.
- Sobejano, G. (1970). *Novela española de nuestro tiempo*. Madrid: Editorial Prensa Española.
- Unamuno, M. De (1916). *Ensayos. Tomo III*. Madrid: Publicaciones de la Residencia de Estudiantes.
- Unamuno, M. De (1986). *Yaşamın Trajik Duygusu*. Osman Derinsu (Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Unamuno, M. De (2017). *Vida de Don Quijote y Sancho*, Madrid: Alianza Editorial.
- Vayá Menendez, J. (1966). Unamuno, Filofofo Existencial. *Convivium: Revista de filosofía*, (Sayı 21), ss. 287-298.
- Yener Gökşenli, E. (2011). *İç Savaş Sonrası İspanyol Romanına Yansıyan Tarihsel, Toplumsal ve Sosyal Çeşitliliğin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.